

ارزیابی مقایسه‌ای بهره‌وری، قبل و بعد از خصوصی‌سازی با استفاده از مدل ارزش افزوده

r.khaleghi@yahoo.com

رضا خالقی

کارشناس ارشد حسابداری

alipourmousa@ut.ac.ir

علی اکبر پورموسی

مریبه گروه حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد

محمودآباد (نویسنده مسئول)

پذیرش: ۱۳۹۴/۱۲/۲۵

دریافت: ۱۳۹۲/۱۱/۱۹

چکیده: خصوصی‌سازی، یکی از مهم‌ترین جنبه‌های گذار اقتصادی از اقتصاد متمرکز به اقتصاد بازار به‌منظور حداکثر کردن بهره‌وری است. مباحث نظری و شواهد تجربی حاکی از عملکرد موثر سازوکارهای تشویقی و نظارتی شرکت‌ها و افزایش بهره‌وری آنها در صورت عدم دخالت دولت است. در این پژوهش پس از شناسایی اهداف خصوصی‌سازی در ایران، با استفاده از مدل بهره‌وری ارزش‌افزوده، بهره‌وری کل، بهره‌وری منابع تولید (بهره‌وری نیروی انسانی، مواد اولیه و سرمایه) و بهره‌وری از دیدگاه عملکردی (شاخص بهره‌وری سرانه سود و سرانه فروش) شرکت‌های واگذارشده در دوره‌های پنج سال قبل و پنج سال بعد از خصوصی‌سازی محاسبه شده است. نتایج پژوهش نشان داد واگذاری شرکت‌های دولتی از طریق بورس، طی سال‌های ۱۳۷۳ تا ۱۳۹۰ باعث افزایش بهره‌وری کل شرکت‌ها نشده است. همچنین از دیدگاه بهره‌وری منابع تولید، تنها خصوصی‌سازی باعث افزایش بهره‌وری نیروی انسانی شده ولی باعث افزایش بهره‌وری مواد اولیه و بهره‌وری سرمایه نشده است. از دیدگاه بهره‌وری عملکردی نیز تنها موجب افزایش شاخص بهره‌وری سرانه فروش شده، اما از طرف دیگر افزایش شاخص بهره‌وری سرانه سود را به دنبال نداشته است.

کلیدواژه‌ها: خصوصی‌سازی، بهره‌وری، شرکت‌های دولتی، شرکت‌های خصوصی‌شده، مدل بهره‌وری ارزش افزوده.

طبقه‌بندی JEL: E22, J24, L33.

مقدمه

از بدو خلقت تاکنون، بشر با توجه به محدودیت‌های زمان و مکان خود، همواره درصدد این بوده است که از منابع در دسترس خود بیشترین استفاده را بکند. بهره‌وری عبارت از نسبت بازده به منابع مصرف‌شده است. بی‌گمان رشد اقتصادی در گرو رشد بهره‌وری است، بنابراین اقتصاددانان راهبردهای متفاوتی جهت بهره‌وری هر چه بیشتر از منابع کمیاب پیشنهاد کرده‌اند که یکی از این راهبردها، خصوصی‌سازی بوده است. خصوصی‌سازی به‌عنوان ابزاری برای بهبود کارایی شرکت‌های دولتی به‌شمار می‌آید که موجب محدود کردن مداخله‌های سیاسی در تصمیم‌گیری این شرکت‌ها می‌گردد. با مسئولیت‌پذیری بیشتر مدیران در مقابل سهامداران که بهتر از دولت می‌توانند بر عملکرد شرکت نظارت کنند، انگیزه‌های مدیریتی را بهبود بخشیده و نظم مالی بازارهای سرمایه خصوصی را بر رفتار آنها تحمیل می‌کنند. یافته‌های بویسکو^۱ و همکاران (۱۹۹۶) و همچنین پژوهش‌های مگینسون و نیتز^۲ (۲۰۰۱) علت عدم کارایی مطلوب شرکت‌های دولتی را محدودیت بودجه‌های ضعیف و پیروی از اهداف سیاسی عنوان کرده است. همچنین در این زمینه، پژوهش‌های بوباکری^۳ و همکاران (۲۰۰۵) نشان دادند که اصلاحات در سطح اقتصاد کلان و تأثیربخشی مشارکت دولت به‌عنوان عوامل تعیین‌کننده و اساسی تغییرات عملکرد شرکت‌های خصوصی‌سازی شده، بوده است.

خصوصی‌سازی ممکن است چندین هدف نظیر توزیع مالکیت، اشتغال، همکاری با نهادهای خاص و... داشته باشد (اکتن و پرن^۴، ۲۰۰۶: ۴). یکی از مهم‌ترین اهداف خصوصی‌سازی، افزایش بهره‌وری منابع در دسترس شرکت یا به‌عبارتی تخصیص بهینه منابع است. یافته‌های کلیسنس^۵ و همکاران (۱۹۹۷) و فریدمن^۶ و همکاران (۱۹۹۹) حاصل بررسی تأثیرات خصوصی‌سازی بر عملکرد شرکت‌ها در تحولات اقتصادی حاکی از آن بود که ناکارآمدترین شرکت‌ها، بیشترین کارایی (افزایش بهره‌وری) را پس از خصوصی‌سازی تجربه کرده‌اند. به‌طور مشابه برون^۷ و همکاران (۲۰۰۶) در الگوهای مرجع خود دریافتند که پیشرفت‌هایی در مولفه‌های چند عاملی بهره‌وری در سطوح مختلف کشورهای رومانی، مجارستان و اوکراین بعد از خصوصی‌سازی وجود دارد، اگرچه تأثیرات آن در روسیه منفی بوده است.

1. Boycko
2. Megginson & Netter
3. Boubakri, Cosset & Guedhami
4. Okten & Peren
5. Claessens
6. Frydman
7. Brown

همچنین پژوهش‌های تجربی اخیر در مورد تأثیر خصوصی‌سازی بر عملکرد پولی و عملیاتی، نیروی کار، ترازهای مالی، ارزش افزوده و... نشان داده است که تغییر حاکمیت، تمامی ابعاد شرکت را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

بر اساس گزارش‌های بانک جهانی، بررسی‌های انجام شده نشان می‌دهد شرکت‌های خصوصی‌سازی شده، نرخ رشد بالاتر و کنترل هزینه بهتری را داشته‌اند و افزایش کارایی و بازدهی، استفاده بهینه از منابع سرمایه‌ای و انسانی و... را نیز به همراه آورده‌اند. همچنین این پژوهش‌ها و بررسی‌ها نشان می‌دهد موفقیت واحدهای خصوصی‌شده در کشورهای با درآمد بالا و متوسط، بیشتر از کشورهای کمتر توسعه‌یافته و با درآمد پایین بوده است.

همچنین پژوهشی که در سال ۱۹۹۲ از سوی بانک جهانی در ۱۲ کشور انجام شد، نشان داد در بسیاری از آنها بهره‌وری افزایش یافته، سود آنها بالا رفته و هزینه‌ها کنترل شده است و به رشد بیشتری دست یافته‌اند (سازمان صنایع ملی ایران، ۱۳۷۳). حال با توجه به اینکه سیاست‌های خصوصی‌سازی اگر به درستی و با برنامه‌ریزی کامل و صحیح اجرا شود، منجر به بهبود بهره‌وری، کارایی شرکت‌های دولتی، توسعه بازار سرمایه، توزیع عادلانه ثروت و... می‌شود، اکنون این پرسش مطرح می‌شود که آیا خصوصی‌سازی شرکت‌های دولتی در ایران از سال ۱۳۷۳ تا ۱۳۹۰، باعث افزایش بهره‌وری شرکت‌های واگذارشده، شده است؟ در این مطالعه با استفاده از اطلاعات شرکت‌های واگذار شده اثر سیاست خصوصی‌سازی بر افزایش بهره‌وری بنگاه‌های مزبور بررسی می‌گردد. در این پژوهش پس از شناسایی اهداف خصوصی‌سازی در ایران، با استفاده از الگوی بهره‌وری ارزش افزوده که الگویی به نسبت کامل‌تر و بهتر است بهره‌وری کل، بهره‌وری منابع تولید (بهره‌وری نیروی انسانی، مواد اولیه و سرمایه) و بهره‌وری از دیدگاه عملکردی (شاخص بهره‌وری سرانه سود و سرانه فروش) شرکت‌های واگذارشده در دوره‌های پنج سال قبل و پنج سال بعد از خصوصی‌سازی مورد محاسبه قرار گرفته است. هدف از انجام این پژوهش، آن است که آیا عملکرد شرکت‌های واگذار شده دولتی (بهره‌وری) طی سال‌های پس از تصویب قانون خصوصی‌سازی، موفق بوده‌اند؟ در غیر این صورت دلایل عدم موفقیت چه بوده است؟ راهکارهای پیشنهادی برای اصلاح سیاست‌های آینده چه می‌تواند باشد؟

مبانی نظری پژوهش

خصوصی‌سازی^۱

تعاریف متعدد و مختلفی از خصوصی‌سازی صورت گرفته است که به برخی از آنها اشاره شده است:

بر اساس تعریف بیسلی و لیتل چایلد^۲، خصوصی‌سازی وسیله‌ای برای بهبود عملکرد فعالیت‌های اقتصادی از طریق افزایش نقش نیروهای بازار، در صورتی است که حداقل ۵۰ درصد از سهام دولت به بخش خصوصی واگذار شده باشد. خصوصی‌سازی یعنی انتقال مالکیت از دولت به بخش خصوصی. خصوصی‌سازی به معنای ایجاد نظام اقتصادی جدید بر اساس بازار و در نتیجه دگرگونی و تحول در ابعاد مختلف اقتصادی است (چهارمین کنگره ملی بهره‌وری ایران، ۱۳۷۲).

خصوصی‌سازی عبارت است از مجموعه اقداماتی که منجر به تغییر فضای کنترلی، مدیریتی، مالکیتی و... در مؤسسه‌های دولتی شود، به طوری که در آن فضای جدید، سازوکارهای بازار تعیین‌کننده و تصمیم‌گیرنده باشند نه دولت (و. واراناما، ۱۳۷۱). بس^۳ خصوصی‌سازی را نشانه تعالی تفکر سرمایه‌داری و اعتماد به کارایی بازار در مقابل اطمینان نداشتن به کارایی بخش عمومی بیان می‌کند (متوسلی، ۱۳۷۳: ۷۸). شرکت‌های خصوصی شده عبارتند از شرکت‌های دولتی که در نتیجه واگذاری حداقل ۵۱ درصد سهام آنها به بخش خصوصی منتقل شده باشد.

بهره‌وری^۴

بهره‌وری: رابطه کمیت (حجم یا ارزش) تولید یک یا چند و تمام عواملی که برای به‌دست آوردن آن تولید، به کار رفته است. چنانچه این رابطه به صورت یک «نسبت» بیان گردد، بهره‌وری نسبت مقداری محصول، به مقدار عوامل به کار رفته در تولید آن محصول خواهد بود. بهره‌وری عبارت است از ترکیب دقیق و استفاده بهینه مواد خام، سرمایه و نیروی انسانی و سایر نهاده‌ها، برای تولید کالا و خدماتی که مصرف‌کننده با میل و اشتیاق آن را طلب می‌کند. برای تحقق هدف سنجش بهره‌وری کل واحدهای صنعتی، از شاخص بهره‌وری مرکب یا کل استفاده می‌کنند. به این منظور شاخص‌های مختلفی توسعه داده شده‌اند. سازمان بهره‌وری از فرمول زیر برای محاسبه شاخص بهره‌وری کل استفاده می‌کند.

1. Privatization
2. Beesly & Little Child
3. Bos
4. Productivity

$$TFP_t : \frac{AV_t}{TI_t} = \frac{AV_t}{TI_{kct} + TI_{lct}} \quad (1)$$

AV_t : ارزش افزوده ایجاد شده در دوره مالی t ; TI_t : ارزش کل نهاده‌ها در دوره مالی t ; TI_{kct} : کل هزینه سرمایه شرکت در دوره t ; TI_{lct} : کل هزینه نیروی انسانی شرکت در دوره.

بهره‌وری منابع انسانی: از تقسیم ارزش محصول یا صحیح‌تر، ارزش افزوده بر متوسط تعداد شاغلان یا نفر ساعت کار یا هزینه نیروی کار در یک کارگاه در طول یک دوره مالی حاصل می‌گردد و این شاخص نشان می‌دهد که هزینه نیروی انسانی شاغل چه میزان ارزش افزوده ایجاد کرده است. نیروی کار یکی از مهم‌ترین منابع ورودی است و بنابراین بهره‌وری نیروی کار به صورتی گسترده برای اندازه‌گیری بهره‌وری مورد استفاده قرار می‌گیرد. از این گذشته بهره‌وری نیروی کار، یک جانشین نزدیک برای بهره‌وری کل و یک شاخص مهم اقتصادی و اجتماعی است.

$$LP_t : \frac{AV_t}{LN_t} \quad (2)$$

LN_t : تعداد کارکنان شرکت در دوره مالی t است.

بهره‌وری سرمایه: از تقسیم ارزش افزوده ایجاد شده در یک واحد صنعتی در طول یک سال مالی، بر مجموع ارزش دارایی ثابت در آن سال حاصل می‌گردد. نتیجه محاسبه این شاخص نشان می‌دهد در ازای هر واحد سرمایه ثابت، کارگاه چه میزان ارزش افزوده ایجاد کرده است. بهره‌وری سرمایه، میزان کارایی دارایی‌ها و نحوه استفاده از سرمایه‌گذاری‌ها را منعکس می‌کند.

$$CP_t : \frac{AV_t}{FA_t} \quad (3)$$

FA_t : دارایی‌های ثابت شرکت در دوره مالی t است.

بهره‌وری مواد اولیه: از حاصل تقسیم محصول یا ارزش افزوده فعالیت اقتصادی طی یک دوره مالی بر مجموع ارزش مواد اولیه به کار رفته برای تولید آن فعالیت در آن سال حاصل می‌گردد. نتیجه محاسبه این شاخص نشان می‌دهد در ازای هر واحد مواد اولیه کارگاه، چه میزان ارزش افزوده ایجاد شده است. پایین بودن این نسبت به معنی استفاده از مواد اولیه زیاد در ایجاد ارزش افزوده مؤسسه است و بالعکس.

$$MP_t : \frac{AV_t}{MC_t} \quad (4)$$

MC_t : مواد اولیه مصرف‌شده در شرکت در دوره t است.

۱. کل هزینه سرمایه شرکت در دوره شامل هزینه مواد و کالای خریداری شده، هزینه استهلاک، هزینه خدمات مصرفی، هزینه انرژی، هزینه تأمین مالی و ... است.

شاخص سرانه سود: از حاصل تقسیم سود بر متوسط تعداد شاغلان به دست می‌آید. نتیجه محاسبه این شاخص نشان می‌دهد برای هر یک از کارکنان به طور متوسط چه میزان سود، برای بنگاه ایجاد شده است.

$$\frac{OP_t}{LN_t} \quad (5)$$

OP_t : سود عملیاتی شرکت در دوره t و LN_t : تعداد کارکنان شرکت در دوره مالی t است.
شاخص سرانه فروش: از حاصل تقسیم فروش بر متوسط تعداد شاغلان به دست می‌آید. نتیجه محاسبه این شاخص نشان می‌دهد برای هر یک از کارکنان به طور متوسط چه میزان فروش برای بنگاه ایجاد شده است.

$$\frac{N.Sales_t}{LN_t} \quad (6)$$

$N.Sales_t$: فروش خالص شرکت در دوره t است.

تعدیل شاخص‌های بهره‌وری با استفاده از قیمت‌های ثابت

تمامی شاخص‌های مورد استفاده در شاخص‌های بهره‌وری، یعنی ورودی‌ها و خروجی‌ها، بر اساس اطلاعات ثبت شده در فرم‌های ارایه شده واحدهای صنعتی به قیمت‌های جاری سال مورد نظر محاسبه شده و با برقرار کردن تغییرهای مزبور در فرم‌های مربوطه به شاخص‌های بهره‌وری با قیمت‌های جاری محاسبه می‌شود. چون ارقام متغیرهای ورودی و خروجی به قیمت‌های جاری، تحت تأثیر عوامل تغییرهای قیمت‌ها بوده و نمایانگر تغییرات واقعی متغیرهای اقتصادی و شاخص‌های بهره‌وری نیست؛ از این رو ابتدا با استفاده از شاخص‌های تعدیل‌کننده ارقام متغیرهای ورودی و خروجی به قیمت‌های ثابت و با استفاده از فرمول‌های تعیین‌شده شاخص‌های بهره‌وری به قیمت‌های ثابت محاسبه می‌گردد.

پیشینه پژوهش

پژوهش‌های مربوط به اهمیت و ضرورت خصوصی‌سازی و بررسی متغیرهای تأثیرگذار بر آن و همچنین ارزیابی تأثیرات پس از خصوصی‌سازی با توجه به معیارهای مختلف در بسیاری از کشورها انجام پذیرفته است. در زیر به برخی از این پژوهش‌ها که به ادبیات پژوهش حاضر مربوط هستند، اشاره می‌گردد.

یکی از گسترده‌ترین و جامع‌ترین پژوهش‌ها در ارتباط با خصوصی‌سازی، پژوهش‌هایی بوده

است که از سوی گروه متخصصان بانک جهانی متشکل از مگینسون^۱ و همکاران (۱۹۹۶)، انجام شده است. در این پژوهش، عملکرد مالی و کارایی شرکت‌ها در سه سال قبل و بعد از خصوصی‌سازی مورد بررسی قرار گرفته است. عملکرد مالی و عملیاتی ۶۱ شرکت در ۱۸ کشور (۶ کشور در حال توسعه و ۱۲ کشور صنعتی) و در ۳۲ صنعت که خصوصی شده بودند، مورد بررسی قرار گرفته است. در این پژوهش جهت تجزیه و تحلیل عملکرد و نتیجه‌گیری، از آزمون رتبه علامت‌دار ویلکاکسون استفاده شده است. یافته‌های این پژوهش حاکی از افزایش قابل توجه در سودآوری، کارایی، سرمایه‌گذاری و کاهش در اهرم مالی بوده است.

نتایج پژوهش بورتالوتی^۲ و همکاران (۲۰۰۲) بر روی ۳۱ شرکت مخابراتی دولتی در ۲۵ کشور که خصوصی‌سازی شده بودند، نشان دادند که شاخص سرانه فروش در یک دوره یک تا سه ساله قبل از خصوصی‌سازی و بعد آن، از میانگین (میانگین) ۷۳ درصد (۶۸ درصد) به ۱۶۸ درصد (۱۴۹ درصد) افزایش یافته است.

سان و تونگ^۳ در سال ۲۰۰۲ در بورس شانگهای و شن‌زن اثر مالکیت دولت بر عملکرد شرکت‌های دولتی چینی و بر روی شرکت‌های فروش رفته دولتی به بخش خصوصی را با به‌کارگیری یک الگوی اقتصادسنجی مورد بررسی قرار دادند. نتایج پژوهش نشان داد مالکیت دولتی اثر مثبت بر عملکرد شرکت‌ها دارد. در مواجهه با این پرسش که چرا دولت درصدی از سهام را به بخش خصوصی واگذار می‌کند، این دو پژوهشگر با برآورد الگوی دیگری این‌گونه پاسخ دادند که رابطه بین مالکیت دولتی و عملکرد شرکت از یک الگوی U شکل واژگون پیروی می‌کند. به این خاطر برای اینکه کارایی شرکت به حداکثر برسد، دولت باید درصدی از سهام شرکت‌های در تملک را به بخش خصوصی واگذار کند. در پژوهش دیگری که به وسیله برون^۴ و همکاران (۲۰۰۶) در چند کشور انجام پذیرفته است، نشان دادند خصوصی‌سازی باعث افزایش بهره‌وری ۱۵ درصدی در رومانی، هشت درصدی در مجارستان و دو درصدی در اوکراین شده است. درحالی‌که باعث کاهش سه درصدی بهره‌وری در روسیه شده است.

نتایج به‌دست‌آمده از نمونه انتخابی از میان ۲۱۶۴ شرکت تعاونی در لهستان به وسیله آمز و روبرتز^۵ (۲۰۰۷)، حاکی از آن است که شاخص کل بهره‌وری در سال خصوصی‌سازی و سه سال پس از آن ۳ تا ۲۰ درصد افزایش یافته است. همچنین بهره‌وری نیروی انسانی، ۹ تا ۳۶ درصد و بهره‌وری

1. Magginson
2. Bortolotti
3. Sun & Tong
4. Brown
5. Amess & Roberts

سرمایه ۶ تا ۱۶ درصد در سال خصوصی‌سازی و سه سال پس از آن افزایش یافته است. پژوهش انجام‌شده به وسیله ژنگ و وارد^۱ (۲۰۱۱) بر روی شرکت‌های ارتباطات ۳۱ استان چین طی سال‌های ۲۰۰۷-۱۹۹۸ مشخص کرده است که خصوصی‌سازی باعث افزایش قابل توجه منافع و عملکرد بازار شرکت‌های ارتباطات سیار شده است، اما برای خطوط ارتباطی ثابت این گونه نبوده است.

در پژوهش صورت‌گرفته به وسیله دودیان و جرمان^۲ (۲۰۱۳) بر روی شرکت‌های صنایع برق رومانی نشان داده است که پس از خصوصی‌سازی، تنها بهره‌وری نیروی انسانی افزایش یافته است. نتایج مطالعه مولر و آراگونس^۳ (۲۰۱۳) بر روی خصوصی‌سازی راه آهن آمریکا و آرژانتین نشان داد مقررات‌زدایی که مقدمه خصوصی‌سازی است، موجب بهبود یافتن شرکت‌های نزدیک به ورشکستگی در آمریکا شده و خصوصی‌سازی در آرژانتین باعث افزایش بهره‌وری شرکت‌های صنایع ریلی شده است.

نتایج پژوهش‌های بوردمن و همکاران^۴ (۲۰۱۳) در مورد خصوصی‌سازی صنایع ریلی کانادا طی سال‌های ۲۰۱۱-۱۹۹۰ به صورت مقایسه‌ای قبل و بعد از خصوصی‌سازی حاکی از آن است که کارایی و سودآوری شرکت‌ها بعد از خصوصی‌سازی افزایش یافته است.

به‌رغم پژوهش‌های مختلف موجود در مورد خصوصی‌سازی، در ادبیات حسابرسی و حسابداری، پژوهش‌های کمی در مورد خصوصی‌سازی و کارایی آن در مراحل مختلف در ایران انجام شده است. در ادامه به بخشی از این پژوهش‌ها که به پژوهش حاضر مرتبط می‌شوند، اشاره می‌گردد. لازم به ذکر است که وجه تمایز این پژوهش با سایر پژوهش‌های مشابه در استفاده از الگوی بهره‌وری ارزش افزوده، که الگویی به نسبت کامل‌تر و بهتر است، در محاسبه بهره‌وری کل، بهره‌وری منابع تولید (بهره‌وری نیروی انسانی، مواد اولیه و سرمایه) و بهره‌وری از دیدگاه عملکردی (شاخص بهره‌وری سرانه سود و سرانه فروش) شرکت‌های واگذار شده در دوره‌های پنج سال قبل و پنج سال پس از خصوصی‌سازی است.

افشاری (۱۳۷۵) به بررسی تأثیرات سیاست خصوصی‌سازی در برنامه اول پرداخته است. این پژوهش تغییرات عملکرد عملیاتی، به‌ویژه افزایش در فروش را طی سال‌های ۱۳۶۹ تا ۱۳۷۲ مورد

1. Zheng & Ward
2. Dudian & Gherman
3. Müllera & Aragonés
4. Boardman *et al.*

مطالعه قرار داده است. عملکرد شرکت‌ها در دو سال قبل و پس از خصوصی‌سازی ارزیابی شده است. همچنین تغییرات در نسبت‌های نقدینگی و گردش دارایی‌ها نیز ارزیابی شده‌اند. یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که عملکرد عملیاتی شرکت‌های خصوصی‌شده بهبود یافته است، اما این تغییرات چندان چشمگیر نبوده است.

آقاجانی (۱۳۸۰) به بررسی تأثیر خصوصی‌سازی بر ابعاد مالی برای تداوم فعالیت شرکت‌ها پرداخته است. در این پژوهش که طی سال‌های ۱۳۷۰-۱۳۸۰ انجام شده، تغییرات نسبت‌های مالی که بیانگر تأثیر عملکرد مدیریت بر ابعاد مالی است، مورد مطالعه قرار گرفته و عملکرد شرکت‌ها در سه سال قبل و شش سال پس از خصوصی‌سازی ارزیابی شده است. نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد متوسط نسبت‌های بررسی شده پس از خصوصی‌سازی، نسبت به دوره قبل از خصوصی‌سازی تفاوت زیادی نداشته‌اند. یعنی خصوصی‌سازی باعث بهبود ابعاد مالی شرکت‌های خصوصی‌شده در بورس اوراق بهادار تهران نشده است.

طالب‌نیا و محمدزاده‌سالطه (۱۳۸۴) تأثیر خصوصی‌سازی شرکت‌های دولتی بر بازده سهام آنها را مورد بررسی قرار داده‌اند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد پس از خصوصی‌سازی، بازده سهام شرکت‌ها تغییر معنی‌داری داشته است، منتها این تغییر در حالت کلی مثبت نبوده است. همچنین در یک دوره زمانی مشابه سه‌ساله شرکت‌ها چه دولتی باقی مانده باشند و چه خصوصی شده باشند، تفاوت معنی‌داری میان بازدهی سهام آنها وجود ندارد.

در پژوهش دیگری به وسیله صمصامی و خزاعی (۱۳۸۹) اثر خصوصی‌سازی بر بهره‌وری را با استفاده از الگوی رشد نئوکلاسیک در سطح خرد، اثر سیاست خصوصی‌سازی بر افزایش بهره‌وری (رشد تولید سرانه) شرکت‌های خدماتی و تولیدی واگذارشده به بخش خصوصی با استفاده از روش ترکیب داده‌های سری زمانی و مقطعی^۱ و طی دوره ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۵ بررسی کرده‌اند. نتایج این بررسی نشان داد در دوره پس از واگذاری، اثر سرمایه‌گذاری بر رشد تولید سرانه در شرکت‌های خدماتی و تولیدی کاهش یافته، اما اثر رشد نیروی کار بر رشد تولید سرانه در شرکت‌های خدماتی کاهش و در شرکت‌های تولیدی افزایش یافته است. در مجموع خصوصی‌سازی اثر منفی بر بهره‌وری بنگاه‌های خدماتی واگذارشده داشته، درحالی‌که اثر معنی‌داری بر بهره‌وری شرکت‌های تولیدی نداشته است.

با توجه اینکه نتایج به‌دست آمده از بررسی‌های انجام شده در کشورهای مختلف پیرامون موضوع رابطه خصوصی‌سازی و بهره‌وری شرکت‌ها متفاوت بوده است، در این پژوهش سعی بر آن شده

است که همانند پژوهش برون و همکاران (۲۰۰۶) با تمرکز بر روی مدل بهره‌وری ارزش افزوده که مقیاس متقاعدکننده‌تری از عملکرد، نسبت به معیارهای کیفی تجدید ساختار است و همچنین در مقایسه فروش، سود و اشتغال به‌طور نزدیک‌تری به رفاه اقتصادی مرتبط است، به بررسی تغییرات میان بهره‌وری و تغییر مالکیت پرداخته و با بررسی مقایسه‌ای بهره‌وری قبل و بعد از خصوصی‌سازی شرکت‌های دولتی واگذار شده به بخش خصوصی از طریق بورس اوراق بهادار تهران، به بررسی موفقیت یا عدم موفقیت خصوصی‌سازی در ایران پرداخته شود.

روش پژوهش

این پژوهش، پژوهشی توصیفی و پیمایشی از نوع مقایسه‌ای است که از روش کتابخانه‌ای برای جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات علمی مورد نظر جهت آزمون فرضیه‌ها استفاده شده است. در این پژوهش، به بررسی تأثیر خصوصی‌سازی به‌عنوان یکی از راهبردهای کلان اقتصادی بر شاخص‌های بهره‌وری شرکت‌هایی که بیش از ۵۰ درصد سهام آنها به بخش خصوصی واگذار شده است، پرداخته است. در مرحله اول، تأثیر خصوصی‌سازی بر بهره‌وری کل به‌عنوان متغیر اصلی، مورد ارزیابی قرار گرفته است. جهت تحلیل بیشتر نتایج به‌دست آمده، از دیدگاه منابع مصرف شده، تأثیر خصوصی‌سازی بر سه شاخص بهره‌وری مواد، نیروی انسانی و سرمایه به‌عنوان سه نهاد اصلی بررسی شده و از دیدگاه عملکردی نیز، تأثیر خصوصی‌سازی بر شاخص‌های بهره‌وری سرانه فروش و سرانه سود مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

روش اجرای این پژوهش را می‌توان در مراحل زیر خلاصه کرد:

مرحله اول، جمع‌آوری اطلاعات از منابع مختلف مانند بانک اطلاعات شرکت‌های پذیرفته شده در بورس و مراجعه به شرکت‌های مورد بررسی است. مرحله دوم، دسته‌بندی اطلاعات به‌دست آمده از صورت‌های مالی حسابرسی شده شرکت‌های مورد بررسی است و شامل تهیه صورت‌حساب سود و زیان و ترازنامه، با توجه به نظام و تعاریف متحدالشکل و تهیه اطلاعات فیزیکی است. مرحله سوم، شامل تهیه کاربرگ‌ها و محاسبه متغیرهای صورت و مخرج نسبت شاخص‌های بهره‌وری است. در مرحله چهارم، تعدیل متغیرها بر اساس قیمت‌های ثابت استخراج شده از شاخص‌های تعدیل‌کننده بانک مرکزی انجام پذیرفته است. مرحله پنجم، شامل محاسبه نسبت‌های بهره‌وری بر اساس قیمت‌های ثابت است. در مرحله ششم، با استفاده از آمار توصیفی و نمودارها، شاخص‌های بهره‌وری به‌دست آمده،

تجزیه و تحلیل شده است و در مرحله هفتم، تحلیل نهایی و تعیین میزان معنی‌دار بودن تغییرات ایجاد شده در شاخص‌های بهره‌وری با استفاده از آزمون آماری استنباطی ناپارامتریک ویلکاکسون انجام پذیرفته است.

آزمون ناپارامتریک ویلکاکسون را می‌توان برای مقایسه دو متغیر همبسته استفاده کرد. در اغلب آزمون‌های ناپارامتریک، میانگین رتبه، ملاک مقایسه بوده و به جای مقایسه مقادیر متغیرها رتبه آنها مقایسه می‌گردد. بنابراین این آزمون‌ها در مواردی که نقاط پرت تأثیرگذار یا تعداد مشاهدات کم هستند، مفید و مناسبند. آزمون پارامتریک متناظر، آزمون t دو نمونه‌ای وابسته است که به مقایسه یک متغیر در دو زمان یا دو موقعیت می‌پردازد، ولی از آنجایی که پیش‌شرط استفاده از روش‌های پارامتریک نرمال بودن توزیع جامعه است و از آنجا که شرکت‌های مورد بررسی در پژوهش حاضر از صنایع مختلف و با اندازه‌های بسیار متفاوت (به‌طور مثال شرکت پارس قوطی در مقایسه با فولاد مبارکه اصفهان) هستند، از این رو توزیع جامعه نرمال نیست، در نتیجه میانگین و انحراف معیار، نمایی واقعی از داده‌ها را به تصویر نمی‌کشاند به همین دلیل در پژوهش حاضر از آزمون ناپارامتریک ویلکاکسون استفاده شده است.

در این مرحله فرضیه‌های آماری پژوهش بر اساس قاعده تصمیم‌گیری رد یا قبول می‌گردد. قاعده تصمیم‌گیری برای رد یا عدم رد فرضیه‌های پژوهش به این صورت است که اگر مقدار عددی تابع آزمون (مقدار معنی‌داری) که بر اساس نتایج مشاهده‌ها محاسبه شده در ناحیه بحرانی قرار گیرد، به عبارت دیگر اگر مقدار عدد معنی‌داری، کوچک‌تر از $0/05$ شود، نشان‌دهنده آن است که خصوصی‌سازی باعث افزایش شاخص بهره‌وری مورد آزمون شده است. یعنی فرضیه H_1 تایید می‌گردد و با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان گفت خصوصی‌سازی باعث افزایش شاخص بهره‌وری مورد آزمون شده است. در صورتی که مقدار عدد معنی‌داری بزرگ‌تر از $0/05$ محاسبه گردد، نشان‌دهنده آن است که خصوصی‌سازی، باعث افزایش شاخص بهره‌وری مورد آزمون نشده است. یعنی فرضیه H_0 تایید می‌گردد و با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان گفت پس از خصوصی‌سازی، شاخص بهره‌وری مورد آزمون کمتر یا برابر قبل از خصوصی‌سازی شده است.

جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری پژوهش، شامل شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران است که دارای شرایط زیر باشند:

۱. طی سال‌های ۱۳۷۳ تا ۱۳۹۰ بیش از ۵۰ درصد سهام آنها از بخش دولتی به بخش خصوصی

منتقل شده باشد. البته لازم به ذکر است که طی سال‌های ۱۳۷۳ تا ۱۳۸۰ (تا زمان تشکیل سازمان خصوصی‌سازی) بیشتر سهام شرکت‌های دولتی واگذار شده، به صورت بلوکی نبوده و بیش از ۵۰ درصد سهام آنها از بخش دولتی به بخش خصوصی منتقل نشده است.

۲. روش واگذاری شرکت‌های دولتی به بخش خصوصی از طریق بورس اوراق بهادار تهران باشد.

۳. حداقل پنج سال از واگذاری شرکت دولتی به بخش خصوصی گذشته باشد تا بتوان با اطلاعات

پنج سال قبل از واگذاری آن مقایسه کرد.

نحوه کلی تعیین جامعه آماری به شرح زیر است:

۱۹۶	کل شرکت‌های واگذار شده به بخش خصوصی به صورت بلوکی
(۱۳۷)	شرکت‌های واگذار شده از طریق سایر روش‌ها به غیر از بورس
(۴۱)	شرکت‌های حداقل پنج سال از واگذاری شرکت دولتی به بخش خصوصی گذشته باشد
۱۸	کل جامعه آماری مورد آزمون با در نظر گرفتن پیش‌فرض‌ها

به علت کم‌بودن تعداد شرکت‌های موجود در جامعه آماری همه آنها مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

جامعه آماری از شرکت‌های زیر تشکیل شده است.

جدول ۱: جامعه آماری

سال خصوصی‌سازی	نام شرکت
۱۳۸۲	صنایع آذرباب
۱۳۸۲	صنعتی دریایی (صدرا)
۱۳۸۲	سیمان خاش
۱۳۸۲	صنعتی مهرآباد
۱۳۸۲	لیفتراک‌سازی سهند
۱۳۸۳	سیمان اردبیل
۱۳۸۳	پارس قوطی
۱۳۸۳	کابل‌های مخابراتی شهید قندی
۱۳۸۳	جام جهان‌نما
۱۳۸۳	تولیدی سموم علف‌کش

ادامه جدول ۱: جامعه آماری

سال خصوصی‌سازی	نام شرکت
۱۳۸۳	سیمان هرمزگان
۱۳۸۵	سیمان داراب
۱۳۸۵	گسترش ماشین‌آلات ع و ز ایران
۱۳۸۶	بانک ملت
۱۳۸۶	پالایش نفت اصفهان
۱۳۸۶	سیمان دشتستان
۱۳۸۶	فولاد مبارکه
۱۳۸۶	صنایع ملی مس ایران

منبع: یافته‌های پژوهش

نتایج آزمون فرضیه اصلی پژوهش (مقایسه بهره‌وری کل)

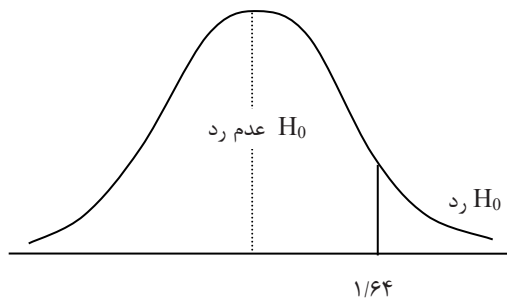
فرض صفر و فرض مقابل در این آزمون به شرح زیر است:

فرض صفر: میانگین رتبه برای بهره‌وری کل در بعد از خصوصی‌سازی کمتر یا برابر با قبل از خصوصی‌سازی است.

$$\begin{cases} H_0: \bar{R}_1 \leq \bar{R}_2 \\ H_1: \bar{R}_1 > \bar{R}_2 \end{cases}$$

فرض مقابل: میانگین رتبه برای بهره‌وری کل در بعد از خصوصی‌سازی بیشتر از قبل خصوصی‌سازی است.

\bar{R}_1, \bar{R}_2 به ترتیب میانگین رتبه برای قبل (دولتی) و بعد (خصوصی) هستند.

نمودار ۱: ناحیه رد یا پذیرش بهره‌وری کل

جدول ۲: مقادیر آماره ویلکاکسون برای بهره‌وری کل

شاخص بهره‌وری کل			
مفروضات	رتبه	میانگین رتبه	مجموع رتبه‌ها
بعد > قبل	۶	۵/۳	۳۲
بعد < قبل	۵	۶/۸۱	۳۴
نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌ها			
مقدار Z نرمال		معیار تصمیم	
۰/۰۸۸		۰/۹۲۷	

منبع: یافته‌های پژوهش

مقدار آماره آزمون، برابر با ۰/۰۸۸ است که در ناحیه عدم رد فرض صفر قرار دارد، پس فرض صفر رد نمی‌گردد. یعنی میانگین رتبه برای بهره‌وری کل در قبل از خصوصی‌سازی کمتر یا برابر با بعد از خصوصی‌سازی است.

نتایج آزمون فرضیه فرعی اول (مقایسه بهره‌وری سرمایه)

فرض صفر و فرض مقابل در این آزمون به شرح زیر است:

فرض صفر: میانگین رتبه برای بهره‌وری سرمایه در بعد از خصوصی‌سازی کمتر یا برابر با قبل از خصوصی‌سازی است.

$$\begin{cases} H_0: \bar{R}_1 \leq \bar{R}_2 \\ H_1: \bar{R}_1 > \bar{R}_2 \end{cases}$$

فرض مقابل: میانگین رتبه برای بهره‌وری سرمایه در بعد از خصوصی‌سازی بیشتر از قبل از خصوصی‌سازی است.

جدول ۳: مقادیر آماره ویلکاکسون برای بهره‌وری سرمایه

شاخص بهره‌وری سرمایه			
مفروضات	رتبه	میانگین رتبه	مجموع رتبه‌ها
بعد > قبل	۶	۷/۳	۴۴
بعد < قبل	۵	۴/۴	۲۲
نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌ها			
مقدار Z نرمال		معیار تصمیم	
-۰/۹۷۷		۰/۳۲۶	

مقدار آماره آزمون برابر با منفی ۰/۹۷۷ است که در ناحیه عدم رد فرض صفر قرار دارد، پس فرض صفر رد نمی‌گردد. یعنی میانگین رتبه برای بهره‌وری سرمایه در بعد از خصوصی‌سازی کمتر یا برابر با قبل از خصوصی‌سازی است.

نتایج آزمون فرضیه فرعی دوم (مقایسه بهره‌وری مواد اولیه)

فرض صفر و فرض مقابل در این آزمون به شرح زیر است:

فرض صفر: میانگین رتبه برای بهره‌وری مواد اولیه در بعد از خصوصی‌سازی کمتر یا برابر با قبل

از خصوصی‌سازی است.

$$\begin{cases} H_0: \bar{R}_1 \leq \bar{R}_2 \\ H_1: \bar{R}_1 > \bar{R}_2 \end{cases}$$

فرض مقابل: میانگین رتبه برای بهره‌وری مواد اولیه در بعد از خصوصی‌سازی بیشتر از قبل

خصوصی‌سازی است.

جدول ۴: مقادیر آماره ویلکاکسون برای بهره‌وری مواد اولیه

شاخص بهره‌وری مواد اولیه			مفروضات
مجموع رتبه‌ها	میانگین رتبه	رتبه	
۲۰	۵	۴	بعد > قبل
۴۶	۶/۵	۷	بعد < قبل
نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌ها			
معیار تصمیم		مقدار z نرمال	
۰/۲۵۰		۱/۱۵۳	

منبع: یافته‌های پژوهش

مقدار آماره آزمون برابر با ۱/۱۵۳ است که در ناحیه عدم رد فرض صفر قرار دارد، پس فرض صفر رد نمی‌گردد. یعنی میانگین رتبه برای بهره‌وری مواد اولیه در بعد از خصوصی‌سازی کمتر یا برابر با قبل از خصوصی‌سازی است.

آزمون فرضیه فرعی سوم (مقایسه بهره‌وری نیروی انسانی)

فرض صفر و فرض مقابل در این آزمون به شرح زیر است:

فرض صفر: میانگین رتبه برای بهره‌وری نیروی انسانی در بعد از خصوصی‌سازی کمتر یا برابر با قبل از خصوصی‌سازی است.

فرض مقابل: میانگین رتبه برای بهره‌وری نیروی انسانی در بعد از خصوصی‌سازی بیشتر از قبل خصوصی‌سازی است.

$$\begin{cases} H_0 : \bar{R}_1 \leq \bar{R}_2 \\ H_1 : \bar{R}_1 > \bar{R}_2 \end{cases}$$

جدول ۵: مقادیر آماره ویلکاکسون برای بهره‌وری نیروی انسانی

شاخص بهره‌وری نیروی انسانی			
مفروضات	رتبه	میانگین رتبه	مجموع رتبه‌ها
بعد > قبل	۳	۲/۰۱	۶
بعد < قبل	۸	۷/۴۸	۶۰
نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌ها			
مقدار z نرمال	معیار تصمیم		
۲/۴۰۲	۰/۱۶		

منبع: یافته‌های پژوهش

مقدار آماره آزمون برابر با ۲/۴۰۲ است که در ناحیه رد فرض صفر قرار دارد، پس فرض صفر رد و فرض مقابل قبول می‌گردد. یعنی میانگین رتبه برای بهره‌وری نیروی انسانی در بعد از خصوصی‌سازی بیشتر از قبل از خصوصی‌سازی است.

آزمون فرضیه فرعی چهارم (مقایسه شاخص سرانه فروش)

فرض صفر و فرض مقابل در این آزمون به شرح زیر است:

فرض صفر: میانگین رتبه برای شاخص سرانه فروش در بعد از خصوصی‌سازی کمتر یا برابر با قبل از خصوصی‌سازی است.

$$\begin{cases} H_0 : \bar{R}_1 \leq \bar{R}_2 \\ H_1 : \bar{R}_1 > \bar{R}_2 \end{cases}$$

فرض مقابل: میانگین رتبه برای شاخص سرانه فروش در بعد از خصوصی‌سازی بیشتر از قبل خصوصی‌سازی است.

جدول ۶: مقادیر آماره ویلکاکسون برای شاخص سرانه فروش

شاخص سرانه فروش			
مفروضات	رتبه	میانگین رتبه	مجموع رتبه‌ها
بعد > قبل	۱	۱	۱
بعد < قبل	۱	۶/۵	۶۵
نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌ها			
مقدار Z نرمال		معیار تصمیم	
۲/۸۴۲		۰/۰۰۴	

منبع: یافته‌های پژوهش

مقدار آماره آزمون برابر با ۲/۸۴۲ است که در ناحیه رد فرض صفر قرار دارد، پس فرض صفر رد و فرض مقابل قبول می‌گردد. یعنی میانگین رتبه برای فروش در بعد از خصوصی‌سازی بیشتر از قبل از خصوصی‌سازی است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

آزمون فرضیه فرعی پنجم (مقایسه شاخص سرانه سود)
فرض صفر و فرض مقابل در این آزمون به شرح زیر است:

فرض صفر: میانگین رتبه برای شاخص سرانه سود در بعد از خصوصی‌سازی کمتر یا برابر با قبل از خصوصی‌سازی است.

$$\begin{cases} H_0 : \bar{R}_1 \leq \bar{R}_2 \\ H_1 : \bar{R}_1 > \bar{R}_2 \end{cases}$$

فرض مقابل: میانگین رتبه برای شاخص سرانه سود در بعد از خصوصی‌سازی بیشتر از قبل خصوصی‌سازی است.

جدول ۷: مقادیر آماره ویلکاکسون برای شاخص سرانه سود

شاخص سرانه سود			
مفروضات	رتبه	میانگین رتبه	مجموع رتبه‌ها
بعد > قبل	۷	۴/۲۹	۳۰
بعد < قبل	۴	۹	۳۶
نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌ها			
مقدار Z نرمال		معیار تصمیم	
۰/۲۶۷		۰/۷۹۰	

منبع: یافته‌های پژوهش

مقدار آماره آزمون برابر با ۰/۲۶۷ است که در ناحیه عدم رد فرض صفر قرار دارد، پس فرض صفر رد نمی‌گردد. یعنی میانگین رتبه برای شاخص سرانه سود در بعد از خصوصی‌سازی کمتر یا برابر با قبل از خصوصی‌سازی است.

بحث و نتیجه‌گیری

خصوصی‌سازی عبارت است از مجموعه اقداماتی که منجر به تغییر فضای حاکم (کنترلی، مدیریتی و مالکیتی) در مؤسسه‌های دولتی شود. به طوری که در آن فضای جدید، سازوکارهای بازار، تعیین‌کننده و تصمیم‌گیرنده باشند، نه دولت. خصوصی‌سازی هدف نیست، بلکه یک ابزار جهت افزایش بهره‌وری است. هدف اصلی در این پژوهش بررسی و اندازه‌گیری مقدار تأثیر خصوصی‌سازی بر بهره‌وری شرکت‌های مشمول بوده است. برای این منظور شاخص‌های بهره‌وری شرکت‌های مشمول قبل و بعد از واگذاری با استفاده از الگوی بهره‌وری ارزش افزوده مورد محاسبه قرار گرفته و سپس نتایج به‌دست آمده به‌منظور آزمون فرضیه پژوهش با یکدیگر مورد مقایسه قرار گرفته‌اند.

نتایج پژوهش نشان می‌دهد واگذاری شرکت‌های دولتی به بخش خصوصی (بیش از ۵۰ درصد سهام) از طریق بورس اوراق بهادار طی سال‌های ۱۳۷۳ تا ۱۳۹۰ باعث افزایش بهره‌وری کل شرکت بر اساس الگوی ارزش افزوده اقتصادی نشده است. همان‌گونه که پیشتر و در ادبیات پژوهش نیز گفته شد، با توجه به اینکه بسیاری از شرکت‌های دولتی از سطح بهره‌وری پایینی برخوردار بوده و به جای کسب سود، زیان نشان داده‌اند، بهره‌وری پایین و زیان این شرکت‌ها عامل کندی رشد و به تعبیری

جلوگیری از توسعه اقتصادی کشور است. از این رو اجرای سیاست خصوصی‌سازی که نوعی راهبرد در جهت بهبود وضع موجود شرکت‌های دولتی است، گریزناپذیر است. اما در صورتی می‌توان آن را فرآیندی موفق دانست که نتیجه آن افزایش بهره‌وری شرکت‌های خصوصی شده باشد که این مهم در این پژوهش به اثبات نرسیده است.

نتایج حاصل از پژوهش، مبنی بر اینکه خصوصی‌سازی باعث افزایش بهره‌وری کل شرکت‌ها نشده است، می‌تواند موید این مطلب باشد که اجرای این سیاست در راه دستیابی به یکی از مهم‌ترین اهداف خود که همان افزایش بهره‌وری است ناکام بوده است. همچنین با توجه به اینکه از نظر بهره‌وری منابع تولید، تنها باعث افزایش بهره‌وری نیروی انسانی شده و موجب افزایش بهره‌وری سرمایه و مواد اولیه نشده است، می‌توان نتیجه گرفت که خصوصی‌سازی تنها تعدیل نیرو را به همراه داشته و سبب افزایش سرمایه‌گذاری در ماشین‌آلات و تجهیزات جدید و کاراتر که بهره‌وری بیشتر دارایی ثابت عملیاتی و کاهش ضایعات و در نتیجه افزایش بهره‌وری مواد اولیه را به همراه دارد، نشده است. از طرف دیگر از دیدگاه عملکردی با توجه به اینکه خصوصی‌سازی، افزایش شاخص سرانه فروش را به همراه داشته است، ولی باعث افزایش شاخص سرانه سود نشده است. به عبارت دیگر با افزایش سطح فروش به ازای هر یک از کارکنان، سود تحصیل شده به ازای هر یک از کارکنان افزایش نیافته است، می‌توان نتیجه گرفت هزینه‌های تولید بعد از خصوصی‌سازی افزایش یافته است که نشان‌دهنده عدم استفاده کارا از منابع تولید پس از خصوصی‌سازی است.

نتایج به دست آمده از این پژوهش با نتایج بسیاری از پژوهش‌های داخلی پیشین این حوزه (آقاجانی، ۱۳۸۰؛ افشاری، ۱۳۷۵؛ صمصامی و خزاعی، ۱۳۸۹؛ و طالب‌نیا و محمدزاده‌سالطه، ۱۳۸۴) مطابقت دارد. اما نتایج آن با نتایج اکثر پژوهش‌های خارجی همسو نیست (Bortolotti *et al.*, 2002; Boardman *et al.* (2013); Brown *et al.*, 2006; Amess & Roberts, 2007)

یکی دیگر از دلایل افزایش نیافتن بهره‌وری این شرکت‌ها را می‌توان رعایت نکردن الزامات واگذاری دانست، زیرا با بررسی تجربه خصوصی‌سازی کشورهای موفق ملاحظه می‌گردد قبل از واگذاری بنگاه‌های دولتی، اصلاح‌های لازم از قبیل تجدید ساختار فیزیکی، فناوریانه، مالی بنگاه‌ها و تعدیل نیروی کار در دوره قبل از واگذاری انجام شده است که در تجربه خصوصی‌سازی ایران این گونه اقدامات صورت نمی‌گیرد. به‌عنوان مثال، در کشور آلمان سازمان ترویج‌دهنده که متولی خصوصی‌سازی در این کشور بوده در یک دوره نسبتاً طولانی شرکت‌های دولتی را مورد بازسازی قرار داده، به این معنی که اگر تجهیزات شرکت‌ها فرسوده بوده تجهیزات شرکت‌ها را بازسازی کرده و از تجهیزات نو با فناوری بالاتر استفاده کرده است. بنابراین اجرای سیاست خصوصی‌سازی به دلایلی مانند نبود بخش خصوصی توانمند در

کشور، نبود یک الگوی جامع و سیستماتیک برای واگذاری و ناآشنا بودن مدیران اقتصادی کشور با مقوله خصوصی‌سازی، با موفقیت همراه نبوده است. اگر خصوصی‌سازی در چارچوب تعریف شده‌ای هدایت گردد و از ابزارها و امکانات موجود به‌نحو درست استفاده شود، روند خصوصی‌سازی می‌تواند دستاوردهای مطلوبی برای کشور به همراه داشته باشد. بنابراین پیشنهاد می‌گردد قبل از خصوصی‌سازی شرکت‌های دولتی، الزامات واگذاری یعنی تجدید ساختار فیزیکی، فناوری، تعدیل نیروی کار، قیمت‌گذاری صحیح در هنگام واگذاری و... رعایت شوند. تا زمانی که شرایط نامساعد بهبود پیدا نکند، اجرای خصوصی‌سازی دچار مشکل می‌گردد.

منابع

الف فارسی

- افشاری، علی. (۱۳۷۵). بررسی کارایی شرکت‌های تولیدی خصوصی‌شده در بورس اوراق بهادار تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته حسابداری، دانشگاه تهران. صص ۱۰۳-۳۷.
- آقاجانی، ناصر. (۱۳۸۰). تأثیر خصوصی‌سازی بر ابعاد مالی جهت تداوم فعالیت شرکت‌ها. پایان‌نامه کارشناسی ارشد حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و پژوهش‌ها. صص ۲۳-۲۹.
- سازمان صنایع ملی ایران. (۱۳۷۳). خصوصی‌سازی، شرایط و تجربیات. جلد اول. انتشارات سازمان صنایع ملی ایران. صص ۳۰-۴.
- صمصامی، حسین و خزاعی، مهدی. (۱۳۸۹). بررسی اثر خصوصی‌سازی بر بهره‌وری. اقتصاد تطبیقی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. شماره دوم، صص ۶۵-۴۷.
- طالب‌نیا، قدرت‌الله و محمدزاده‌سالطه، حیدر. (۱۳۸۴). تأثیر خصوصی‌سازی شرکت‌های دولتی پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران بر بازده سهام آنها. پژوهش‌های مالی، شماره ۱۹، صص ۱۱۵-۹۷.
- کمیجانی، اکبر. (۱۳۸۲). ارزیابی عملکرد سیاست خصوصی‌سازی در ایران. انتشارات معاونت امور اقتصادی وزارت امور اقتصادی و دارایی. صص ۵۳-۲۶.
- متوسلی، محمود. (۱۳۷۳). خصوصی‌سازی یا ترکیب مطلوب (دولت و بازار). مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، تهران. صص ۷۸.
- و. وارناما، دهام. (۱۳۷۱). رهنمودهای خصوصی‌کردن. گروه مترجمان برنامه و بودجه، تهران: انتشارات سازمان برنامه و بودجه. صص ۴۶-۲۳.

ب انگلیسی

- Amess, K. & Roberts, B. M. (2007). The Productivity Effects of Privatization: The Case of Polish Cooperatives. *International Review of Financial Analysis*, 16(3), pp. 354-366.

- Boardman, Anthony E.; Laurin, Claude; Moore, Mark A. & Vining, Aidan R. (2013). Efficiency, Profitability and Welfare Gains from the Canadian National Railway Privatization. *Research in Transportation Business & Management*, 6(April 2013), pp.19-30.
- Bortolotti, B.; D'Souza, J. & Fantini, M. (2002). William L. Megginson. Privatization and the Sources of Performance Improvement in the Global Telecommunications Industry. *Telecommunications Policy*, 13(2), pp. 243-268.
- Boubakri, N.; Cosset, J. & Guedhami, O. (2005). Liberalization, Corporate Governance and the Performance of Privatized Firms in Developing Countries. *Journal of Corporate Finance*, 11(2), pp.767-790.
- Boycko, M.; Shleifer, A. & Vishny, R. W. (1996). A Theory of Privatization. *The Economic Journal*, 106(3), pp. 309-319.
- Brown, J. D.; Earle, J. & Telegdy, A. (2006). The Productivity Effects of Privatization: Longitudinal Estimates from Hungary, Romania, Russia, and Ukraine. *Journal of Political Economy*, 114(3), pp. 61-99.
- Claessens, S.; Djankov, S. & Pohl, G.)1997). *Determinants of Performance of Manufacturing Firms in Seven European Transition Economies*. William Davidson, Institute Working Paper, No. 74-91.
- Dudian, Monica & Anca, Gherman. (2013). Transition, Concentration and Labor Productivity within the Electricity Industry in Romania. *International Economic Conference of Sibiu 2013*. Post Crisis Economy, 6(3), pp.242-251.
- Frydman, R.; Gray, C. W.; Hessel, M. & Rapaczynski, A.)1999). When Does Privatization Work? The Impact of Private Ownership on Corporate Performance in Transition Economies. *Quarterly Journal of Economics*, 114(2), pp.1153-1191.
- Magginson, W. L.; Nash, R. C. & Randenborgh, M. V. (1996). *The Privatization Dividend: A Worldwide Analysis of the Financial and Operating Performance of Newly Privatized Firms*. Note No. 68. Retrieved from <http://www.worldbank.org/>
- Megginson, W. & Netter, J. (2001). From State to Market: A Survey of Empirical Studies on Privatization. *Journal of Economic Literature*, 39(3), pp.321-389.
- Müllera , Alberto & Aragonés, Víctor (2013). Details of a Similar Aspiration: Privatized Railroad in Argentina, Deregulated Railroad in the USA. *Journal of Research in Transportation Business & Management*, 6(April 2013), pp.51-61.
- Okten, Cagla & Arin, K. Peren (2006). The Effects of Privatization on Efficiency: How Does Privatization Work?, *World Development*, 34(9).
- Sanjay, Banerji & Vihang, R. Errunza, (2005). Privatization under Incomplete Information and Bankruptcy Risk. *Journal of Banking & Finance*, 29(2), pp.735-757.
- Shilin, Zheng & Michael, R. Ward (2011). The Effects of Market Liberalization and Privatization on Chinese Telecommunications. *China Economic Review*, 22(2), pp.210-220.
- Sun, Q. & Tong, J. (2002). How Does Government Ownership Affect Firm Performance? Evidence from China's Privatization Experience. *Journal of Business Finance & Accounting*, 29(1), pp. 35-51.